

Gmina Miasta Sanoka

Ul. Rynek 1

38-500 SANOK

Raport z ewaluacji

**Aktualizacji Lokalnego Programu
Rewitalizacji Miasta Sanoka
na lata 2016 – 2022**

SANOK 2023

Opracowanie :

Eurogrant Sp. z o.o.

33-100 Tarnów ul. Krakowska 25

tel/fax 14 657 14 64 tel 14 657 14 65

www.eurogrant.pl

Spis treści

1. WPROWADZENIE	4
2. Podstawy prawne i metodyczne opracowania ewaluacji	6
2.1. Metodologia badania	6
3. Założenia rewitalizacji Miasta Sanoka	8
4. Bilans realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych	12
5. Badanie opinii społecznej w zakresie realizacji założeń LPR	17
5.1. Badania ilościowe -ankieta ewaluacyjna	17
5.1.1. Wnioski wynikające z przeprowadzonej ankiety ewaluacyjnej	17
5.2. Badania jakościowe	21
6. Ocena trwałości, skuteczności i efektywności przeprowadzonych działań rewitalizacyjnych	23
7. Wyniki monitoringu wskaźników PROGRAMU	25
8. PODSUMOWANIE	31
DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA realizacji projektów rewitalizacji	33
Spis rysunków i tabel	35

1. WPROWADZENIE

Niniejsze opracowanie zawiera wyniki prowadzonej ewaluacji dokumentu „Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022”, który został przyjęty i wdrożony do realizacji przez Radę Miasta Sanoka Uchwałą Nr LVIII/474/18 z dnia 11 września 2018 r.

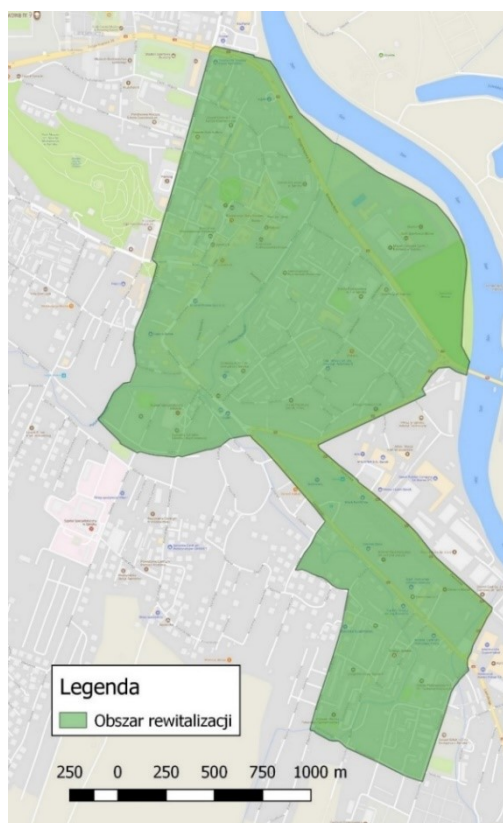
Rewitalizacja to kompleksowy proces wyprowadzania ze stanu kryzysowego obszarów zdegradowanych poprzez działania całościowe – powiązane wzajemnie przedsięwzięcia obejmujące kwestie społeczne oraz gospodarcze lub przestrzenno-funkcjonalne lub techniczne lub środowiskowe, integrujące interwencję na rzecz społeczności lokalnej, przestrzeni i lokalnej gospodarki, skoncentrowane terytorialnie i prowadzone w sposób zaplanowany oraz zintegrowany poprzez programy rewitalizacji.

„Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022” opracowana została dla 3 podobszarów rewitalizacji – jednostek funkcjonalnych zaliczonych drogą delimitacji do wyznaczonego obszaru rewitalizacji:

BŁONIE, POSADA, ŚRÓDMIEŚCIE.

W 2017 r. obszar wyznaczony do rewitalizacji zamieszkiwało 11 087 osób, co stanowiło 28,52% wszystkich mieszkańców miasta. Powierzchnia jaką zajmuje wybrany teren to 1,45 km² (3,80% powierzchni miasta).

Rysunek 1. Obszar rewitalizacji Miasta Sanoka

źródło: opracowanie CDE Sp. z o.o

Raport opracowany został na podstawie danych dostarczonych przez Urząd Miasta w Sanoku oraz danych pozyskanych przez Wykonawcę.

Opracowany Raport podzielony został na cztery części. W pierwszej omówiono podstawy prawne i metodyczne opracowania ewaluacji.

W części drugiej przedstawiono wyniki monitoringu działań przewidzianych w programie w latach 2016-2022. W rozdziale zaprezentowano wyniki raportu zmian fizycznych jakie zaszły w obszarze rewitalizacji w omawianym okresie. Omówiono przyjęte w programie wskaźniki monitorowania oraz kwestie monitorowania celów rewitalizacji. Ważnym elementem tej części opracowania był opis stanu realizacji projektów wskazanych do realizacji w programie rewitalizacji.

Część trzecia opracowania poświęcona została stricte realizacji programu. W tym rozdziale omówiono przeprowadzoną wśród interesariuszy projektu ankietę ewaluacyjną oraz wskazano efekty programu osiągnięte w latach 2016-2022. Ważnym elementem tej części opracowania był opis systemu monitorowania programu, z sugestiami niezbędnych korekt na etapie opracowywania Lokalnego Programu Rewitalizacji (na podstawie ustawy o rewitalizacji). Rozdział zamyka ocena komunikacji operatora programu z interesariuszami projektu. Omówiono stosowane formy komunikacji, akcentując ewentualne potrzeby zmian.

Ostatnia część opracowania to rekomendacje do dalszych prac, których celem było zwrócenie uwagi na ważne zagadnienia stanowiące istotne wyzwanie w kontekście wdrażania programu

oraz opracowania w dalszej kolejności Lokalnego Programu Rewitalizacji (zgodnie z ustawą o rewitalizacji).

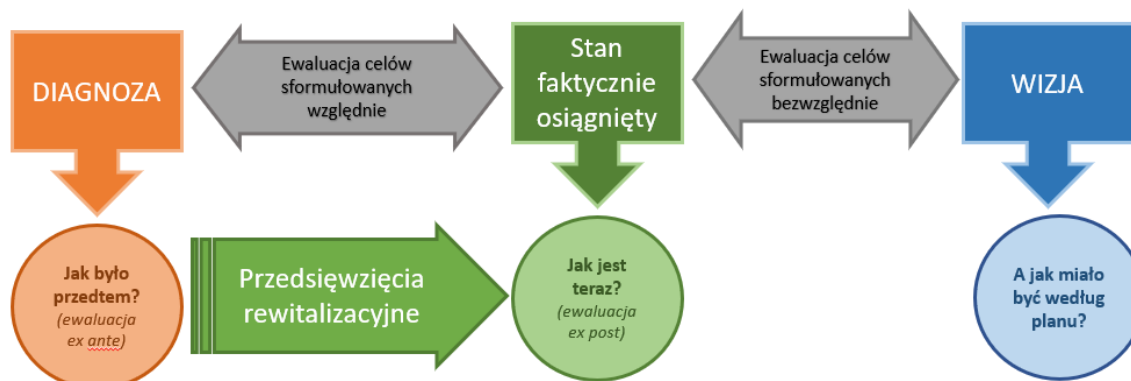
Załącznikiem do raportu jest zestawienie zdjęć prezentujące zmiany fizyczne jakie zaszły w obszarze rewitalizacji.

2. Podstawy prawne i metodyczne opracowania ewaluacji

2.1. Metodologia badania

Ewaluacja to systematyczna i obiektywna ocena wartości trwającego lub zakończonego projektu, uwzględniająca nie tylko sposób jego realizacji, ale także jego koncepcję (teorię) oraz – przede wszystkim – osiągnięte rezultaty. Celem ewaluacji jest sprawdzenie, czy projekt odpowiada na zdiagnozowane potrzeby, czy osiąga zaplanowane cele (wywołuje zaplanowane rezultaty) oraz czy zmiany wywołane jego realizacją można uznać za trwałe.

Zgodnie z zapisami „Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022” prowadzona ewaluacja ma za zadanie przedstawić ocenę stopnia realizacji zakładanych celów rewitalizacji, stopień, zakres oraz trwałość zmian jakie zaszły na obszarze objętym rewitalizacją na skutek wdrażania Programu oraz określenie długotrwałych efektów wdrożenia Programu w tym wielkości zaangażowanych środków, skuteczności i efektywności pomocy. Z ewaluacji końcowej wynikać powinny wskazania co do dalszych kierunków polityki rozwoju miasta Sanoka, szczególnie w zakresie zdefiniowania czynników, które przyczyniły się do sukcesu lub niepowodzenia wdrażania LPR-u.

Źródło: A. J. Sepiolo, P. Sikorska, W. Kłosowski. *Model wdrażania programu rewitalizacji. Procedury zarządzania i monitorowania z elementami Town Center Management, Modelowa rewitalizacja miast, IRM*

W ramach ewaluacji zaleca się wykorzystanie kilku różnorodnych metod i technik, tak aby spełnione zostało kryterium triangulacji metodologicznej. Najlepiej sprawdza się połączenie w ramach ewaluacji technik jakościowych oraz ilościowych, a także wsparcie ich analizą danych zastanych (desk research), odnoszących się ściśle do realizacji projektu/Programu.

Podstawą opracowania raportu z ewaluacji „Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022” są zapisy rozdziału 12. Monitoring i ewaluacja LPR.

Bazą systemu monitoringu i oceny są pozyskiwane dane dotyczące rewitalizowanych sfer (społeczeństwa, gospodarki, przestrzeni i środowiska). Na podstawie zebranych informacji oceniany jest merytoryczny oraz finansowy stopień wykonania założonych działań rewitalizacyjnych.

Należy zaznaczyć, że monitorowanie procesów rewitalizacji skupia się na trzech obszarach:

- monitoring rzeczowy – dostarcza danych, które obrazują postęp we wdrażaniu programu oraz umożliwiają ocenę jego wykonania w stosunku do celów ustalonych w programie. Opiera się o skwantyfikowane dane: wskaźniki produktu, rezultatu oraz oddziaływania;
- monitoring finansowy – dostarcza danych będących podstawą do oceny sprawności wydatkowania środków przeznaczonych na Program Rewitalizacji. Monitoring finansowy polega na porównaniu poniesionych wydatków do przewidzianego budżetu;
- monitoring ryzyk – polega na obserwacji zmienności uwarunkowań zewnętrznych, identyfikacji potencjalnych trudności w realizacji Programu Rewitalizacji, a także racjonalnym reagowaniu na zaistniałe zmiany.

Ustawa o rewitalizacji nie uwzględnia szczegółowych wymagań dotyczących opracowania ewaluacji jednakże zgodnie z zapisami art. 4 ust. 1 pkt. 3) przedmiotowej Ustawy: „W celu opracowania diagnoz służących (...) ocenie aktualności i stopnia realizacji programu

rewitalizacji wójt, burmistrz albo prezydent miasta prowadzi analizy, w których wykorzystuje obiektywne i weryfikowalne mierniki i metody badawcze dostosowane do lokalnych uwarunkowań".¹

3. Założenia rewitalizacji Miasta Sanoka

Zgodnie z definicją obszaru rewitalizacji zawartą w ustawie o rewitalizacji (Dz. U. z 2015 r. poz. 1777), wskazany obszar do rewitalizacji charakteryzuje się koncentracją negatywnych zjawisk społecznych oraz współwystępowaniem deficytów w sferze środowiskowej, gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej lub technicznej.

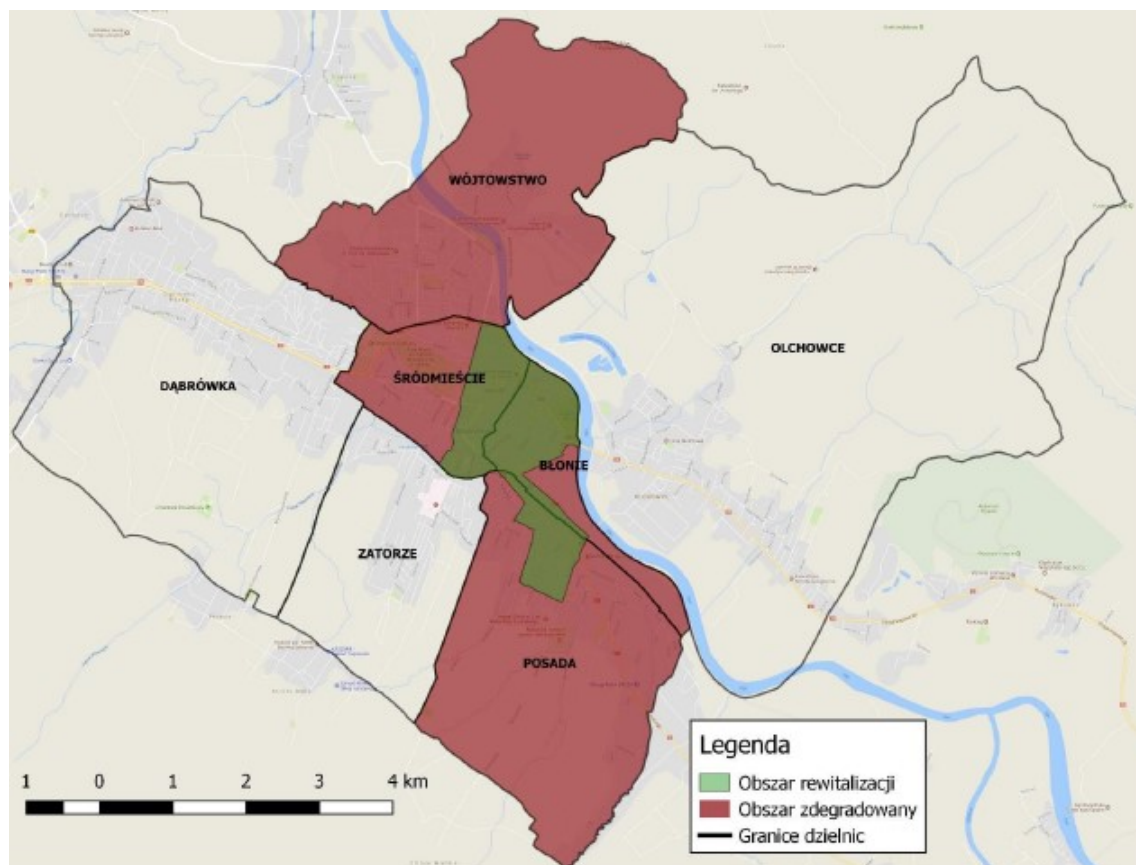
Na podstawie pogłębionej diagnozy czynników społecznych, gospodarczych, przestrzennych, środowiskowych wyznaczono obszar rewitalizacji, podzielony na cztery podobszary:

- BŁONIE- do rewitalizacji został wyznaczony tylko obszar dzielnicy zawierający zabudowę mieszkaniową oraz ważne obiekty społeczno usługowe (rejon dworca PKP i PKS), oświatowe i rekreacyjne (MOSIR, Sanockie Błonie).
- ŚRÓDMIEŚCIE – do rewitalizacji ujęto obszar zwartej zabudowy mieszkaniowej na której znajdują się placówki publiczne, oświatowe i usługowe.
- POSADA – do obszaru rewitalizacji ujęto obszar o największej gęstości zaludnienia na którym zlokalizowane są 3 placówki oświatowe.

¹ Ustawa z dnia 9 października 2015r. o rewitalizacji (DZ.U. 2021 poz.485)

Rysunek 3. Obszar do rewitalizacji w podziale na dzielnice Miasta Sanoka.

Źródło: Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022

Na wskazanych obszarach występowała szczególna koncentracja negatywnych zjawisk takich jak:

- Ujemne saldo migracji,
- Wysoki stosunek ludności w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym,
- Wysoka mediana wieku,
- Ujemny przyrost naturalny,
- Wysoka liczba korzystających z pomocy społecznej z tytułu niepełnosprawności,
- Wysoka liczba przyznanych zasiłków pomocy społecznej,
- Wysoka liczba wykroczeń,
- Niska frekwencja wyborcza,
- Niska liczba organizacji pozarządowych,
- Wysoka liczba wykroczeń i osób zatrzymanych do wytrzeźwienia,
- Wysoka liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem,
- Niska liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON,
- Wysoki udział starych budynków komunalnych wśród ogółu budynków.

Pogłębiona diagnoza obszaru rewitalizacji wskazała, iż ww. zjawiska występują tam w wyższej koncentracji niż reszta obszaru miasta, a szczególnie dotyczy to sfery społecznej oraz gospodarczej.

Główne problemy jakie zdiagnozowano na obszarze rewitalizacji w SFERZE SPOŁECZNEJ:

- depopulacja obszaru - ujemne saldo migracji i ujemny przyrost naturalny,
- duże obciążenie demograficznie, starzenie się społeczeństwa - wysoki udział osób starszych w populacji obszaru,
- wysoka liczba osób korzystających z pomocy społecznej, pobieranych zasiłków i wysoki poziom korzystania ze świadczeń, prowadzące do uzależnienia części społeczeństwa od pomocy społecznej,
- niższy poziom bezpieczeństwa spowodowany wyższą liczbą wykroczeń oraz zjawiskami przemocy w rodzinie,
- niska aktywność społeczna przekładająca się na niską frekwencję wyborczą,
- utrudniony dostęp do usług opieki i ochrony zdrowia.

Główne problemy jakie zdiagnozowano na obszarze rewitalizacji w SFERZE GOSPODARCZEJ:

- wysoki udział osób bezrobotnych oraz długotrwale bezrobotnych,
- gorsze warunki do zakładania działalności gospodarczej, widoczne poprzez niższą liczbę nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych oraz wyższą liczbę wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych wpływających na słabo prosperujący rynek usług lokalnych.

Główne problemy jakie zdiagnozowano na obszarze rewitalizacji w SFERZE TECHNICZNEJ:

- wyższą degradacją zasobu mieszkaniowego, spowodowaną zagęszczeniem starych budynków komunalnych w zabudowie mieszkaniowej (budynki wybudowane przed 1989 r. w tym 25% z nich przed 1900 r.),
- degradacja budynków pełniących ważne funkcje społeczne i budynków ochrony zdrowia.

Główne problemy jakie zdiagnozowano na obszarze rewitalizacji w SFERZE ŚRODOWISKOWEJ:

- większe zanieczyszczenie powietrza spowodowane zagęszczeniem większych zakładów produkcyjno-przemysłowych,

Główne problemy jakie zdiagnozowano na obszarze rewitalizacji w SFERZE PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNEJ:

- niższy poziom bezpieczeństwa drogowego w porównaniu do reszty miasta,
- bardzo niska estetyka przestrzeni publicznych spowodowana występowaniem dużych obiektów coraz silniej podlegających niszczeniu a koniecznych do pozostawienia i modernizacji ze względu na spełnianie wielu ważnych funkcji (Dom Kultury, Hala targowa, SPZOZ).

Na podstawie zidentyfikowanych deficytów ustalono **potrzeby w zakresie rewitalizacji** to:

- 1) Zapewnienie odpowiednich warunków społeczno-gospodarczych i przestrzenno-funkcjonalnych, w celu zahamowania „ucieczki” osób i podmiotów gospodarczych z obszaru rewitalizacji;
- 2) Zapewnienie osobom starszym miejsca i warunków do funkcjonowania, zapobiegając przy tym ich wykluczeniu ze społeczeństwa;
- 3) Rozwijanie i promocja metod aktywnej integracji społecznej oraz tworzenie warunków sprzyjających inicjatywom obywatelskim, wzmacnianie postaw obywatelskich;
- 4) Zwiększenie bezpośredniej pomocy społecznej (działania środowiskowe, rozwiązywanie problemów u źródła) na rzecz uniezależniania osób od pośredniej pomocy społecznej (czyli zasiłków pieniężnych, które tylko łagodzą a nie likwidują dotyczące ich problemy);
- 5) Polepszenie funkcjonowania rynku pracy poprzez zapewnienie wykwalifikowanych pracowników dla przedsiębiorców (szkolenia i kursy dla bezrobotnych) oraz zapewnienie źródeł przychodów w sektorze usługowym poprzez zapewnienie warunków do ich rozwoju i utrzymania (realizowanie działań przyciągających turystów i zwiększających ofertę rekreacyjną dla mieszkańców);
- 6) Polepszenie warunków mieszkaniowych i zwiększenie estetyki przestrzeni publicznych;
- 7) Zwiększenie bezpieczeństwa na obszarze rewitalizacji.

Określono także 3 cele strategiczne oraz cele operacyjne. W założeniach realizacja poszczególnych celów winna wyprowadzić obszar rewitalizacji ze stanu kryzysowego.

CS I. Wysoki poziom integracji i rozwoju społeczności lokalnej.

Cele operacyjne:

- I.1. Zmniejszenie stopnia wykluczenia społecznego.
- I.2. Zapewnienie warunków do rozwoju społecznego i osobistego.
- I.3. Poprawa poziomu bezpieczeństwa mieszkańców.
- I.4. Poprawa dostępu do usług socjalnych, opiekuńczych i zdrowotnych.

CS II. Wysoki poziom warunków rozwoju gospodarczego.

Cele operacyjne:

- II.1. Wysoki poziom przedsiębiorczości mieszkańców.
- II.2. Atrakcyjny rynek pracy.

CS III. Wysokiej jakości warunki życia mieszkańców w spójnie zagospodarowanej i dostępnej przestrzeni.

Cele operacyjne:

III.1. Poprawa warunków mieszkaniowych.

III.2. Poprawa dostępu do obiektów użyteczności publicznej.

4. Bilans realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych

W związku ze zdiagnozowanymi deficytami i skonstruowanymi celami miasta Sanoka wraz z przedstawicielami społeczności lokalnej zaproponowano 12 projektów (8 podstawowych i 4 uzupełniające), których realizacja powinna wyprowadzić obszar rewitalizacji ze stanu kryzysowego.

W okresie realizacji Programu Rewitalizacji **zrealizowano następujące projekty:**

PROJEKTY PODSTAWOWE:

1. Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej.
4. Centrum Usług Senioralnych.
5. Rewitalizacja dawnego Domu Kultury na cele działalności społecznej, opiekuńczej i wychowawczej wraz z zagospodarowaniem terenu wokół obiektu.
6. Centrum Integracji Międzypokoleniowej.

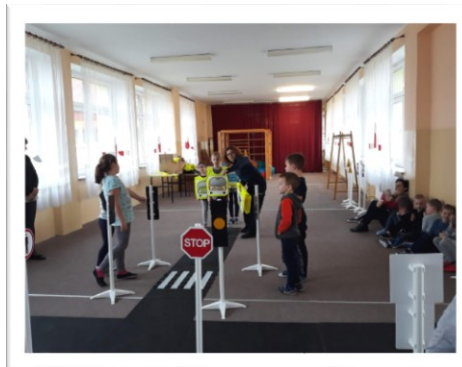
PROJEKTY UZUPEŁNIAJĄCE:

9. Tworzenie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.

10. „Bezpieczeństwo na co dzień” – edukacja najmłodszych.

11. Adaptacja na Centrum Ochrony Zdrowia Psychicznego.

W okresie realizacji Programu Rewitalizacji **następujące projekty nie zostały zrealizowane:**

PROJEKTY PODSTAWOWE:

2. Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.
3. Zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych, w tym rozwój usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania.
7. „Przekwalifikuj się!” – szkolenia i kursy zawodowe.
8. „Może mały zakładzik?” – szkolenia z zakresu zakładania działalności gospodarczej.

PROJEKTY UZUPEŁNIAJĄCE:

12. Przebudowa hali targowej na mieszkania komunalne.

Tabela 1. Zrealizowane projekty rewitalizacyjne

Lp.	Nr /Tytuł projektu	Osiągnięte wskaźniki			Ogólny koszt przedsięwzięcia	Wartość dofinansowania	Środki i własne	Źródło finansowania
		Nazwa wskaźnika	Plan	Realizacja				
1.	1. Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej.	Liczba osób korzystających z pomocy	40	48	225 087,50 zł	211 182,50 zł	13 900,00 zł	RPO WP 2014-2020 Oś Priorytetowa VIII Integracja społeczna Dz. 8.4. Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej.
2.	4. Centrum Usług Senioralnych.	Liczba osób korzystających z Centrum	30	30	1 916 052,00 zł	1 811 795,40 zł	104 256,60 zł	RPO WP 2014-2020 Oś Priorytetowa VIII Integracja społeczna 8.3. Zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych
3.	5. Rewitalizacja dawnego Domu Kultury na cele działalności społecznej, opiekuńczej i wychowawczej wraz z zagospodarowaniem terenu wokół obiektu.	Liczba osób korzystających z opieki na terenie placówki	30	30	5 955 774,78zł	1 932 654,70 zł	4 023 120,08 zł	RPO WP 2014-2020Oś priorytetowa VI. Spójność Przestrzenna i Społeczna, Działanie 6.3 Rewitalizacja przestrzeni regionalnej
4.	6. Centrum Integracji Międzypokoleniowej.	Liczba osób korzystających z Centrum	500	750	3000 zł	3000zł	0	Projekt został zrealizowany w 100% ze środków gminnych.
5.	9. Tworzenie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.	Liczba osób korzystających z pomocy	40	48	225 087,50 zł	211 182,50 zł	13 900,00 zł	RPO WP 2014-2020 Oś Priorytetowa VIII Integracja społeczna Dz. 8.4. Poprawa dostępu do usług

								wsparcia rodziny i pieczy zastępczej.
6.	10. „Bezpieczeństwo na co dzień” – edukacja najmłodszych.	Zestaw mobilnego miasteczka ruchu drogowego Liczba przeszkolonych uczniów	1 200	2 200	157 382,39 zł	98 695,00 zł	28 450,00 zł	BP w ramach rządowego „Programu ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań Razem bezpieczniej im. Władysława Stasiaka na lata 2018-2020”
7.	11. Poprawa bezpieczeństwa zdrowotnego w Regionie Bieszczadzkim poprzez rozbudowę i przebudowę SP ZOZ w Sanoku – ETAP I Blok Operacyjny i Centralna Sterylizatornia - ZADANIE ZREALIZOWANE W MIEJSCE zadania planowanego : Adaptacja na Centrum Ochrony Zdrowia Psychicznego	Ludność objęta ulepszonymi usługami zdrowotnymi	3345	3345	22 342 669,52 zł	9 994 156,23 zł	12 348 513,29 zł	RPO WP 2014-2020 6.2. Infrastruktura ochrony zdrowia i pomocy społecznej

Oprac. na podstawie danych UM Sanok

5. Badanie opinii społecznej w zakresie realizacji założeń LPR

5.1. Badania ilościowe -ankieta ewaluacyjna

Jednym z przewidzianych w systemie monitorowania narzędzi oceny jest anonimowe badanie ankietowe skierowane do różnych uczestników procesu rewitalizacji (zarówno aktywnych jak i biernych).

Celem tej ankiety było poznanie opinii różnych interesariuszy na temat zrealizowanych dotychczas działań, zachodzących zmian w granicach obszarów rewitalizacji, pojawiających się nowych problemów lub innych ważnych kwestii które wpływają na proces rewitalizacji. W ramach prowadzonego badania przygotowano i rozdystrybuowano ankiety.

O prowadzonym badaniu poinformowano uczestników poprzez informację zamieszczoną na stronie internetowej. Badania przeprowadzono na przełomie kwietnia i maja 2023 roku za pośrednictwem elektronicznego formularza ankiety. Ankiety można było wypełnić on-line:

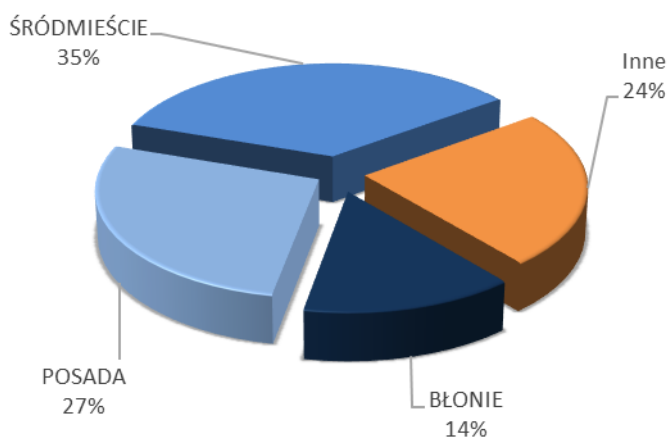
<https://www.survio.com/survey/d/M9J3V8E7D9V6V5K2W>

W badaniu wzięło udział 121 osób, a link do ankiety był promowany na głównej stronie UM Sanok (<https://www.sanok.pl/aktualizacja-lokalnego-programu-rewitalizacji-ankieta/>).

Wzór ankiety zamieszczono na końcu raportu. Odnotowano bardzo małe zainteresowanie interesariuszy procesu rewitalizacji możliwością wypowiedzenia się na tematy poruszane w ankiecie, pomimo wykorzystania szeregu kanałów dystrybucyjnych. Niska frekwencja w badaniu znacząco obniża jego wartość i możliwość wnioskowania, oraz nakazuje traktować uzyskany materiał jako fragmentaryczny opis odbioru społecznego działań realizowanych poprzez program.

5.1.1. Wnioski wynikające z przeprowadzonej ankiety ewaluacyjnej.

Ankiety wypełniły w większości kobiety (ponad 63%). Ankietowani zamieszkują głównie obszar rewitalizacji ŚRÓDMIEŚCIA (35% ankietowanych), oraz POSADY (27%).

Respondenci są głównie związani ze wskazanym obszarem poprzez miejsce zamieszkania (76% badanych) ale także poprzez prowadzenie działalności gospodarczej (29,4%) oraz jako miejsce spędzania czasu wolnego (29,4% badanych).

Wszyscy ankietowani zetknęli się z działaniami rewitalizacyjnymi na terenie Miasta Sanoka w latach 2016-2022. 90% ankietowanych dostrzeża w obszarze rewitalizacji działania inwestycyjne. Połowa z ankietowanych uczestniczyła w podejmowanych działaniach integracyjnych. Stosunkowo niewielka liczba ankietowanych dostrzeża aktywność w obszarze rewitalizacji poprzez działalność lokalnych organizacji i instytucji. W niedużym stopniu zauważane są również działania promujące proces rewitalizacji.

Ankietowani zauważają poprawę w zakresie poziomu estetyki przestrzeni publicznej na terenie obszaru rewitalizacji (70,6% badanych) a 5,9% pogorszenie.

Zauważalny jest poziom bezpieczeństwa w miejscach publicznych (47,17% odpowiedzi - poprawa) ale widoczne jest też pogorszenie poziomu bezpieczeństwa komunikacyjnego (11,8% odpowiedzi).

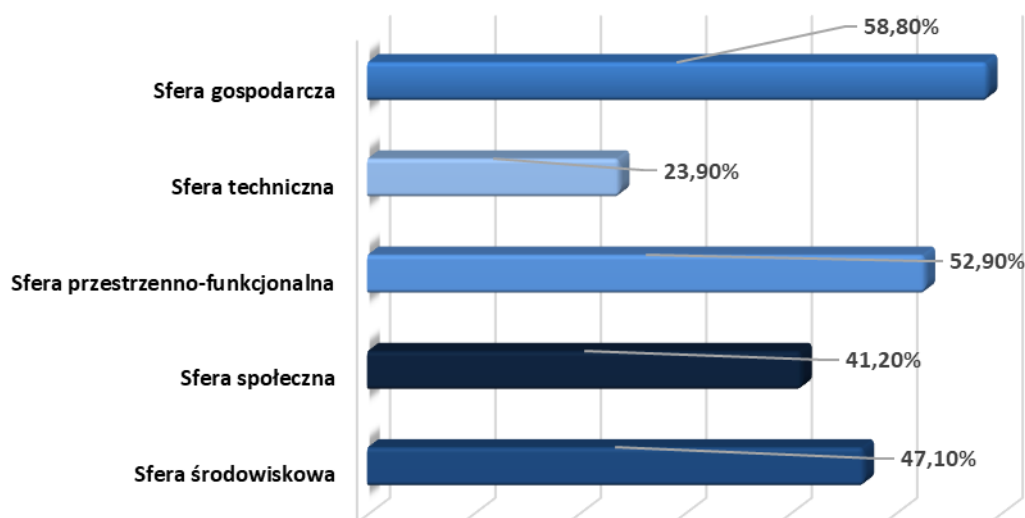
Dostępność do miejsc świadczenia zdecydowanie uległa poprawie (58,8%) a skalę osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wśród wszystkich mieszkańców obszaru oceniono na poziomie przeciętnym (41,2% odpowiedzi). W ocenie dostępu do usług społecznych skierowanych do osób o różnym stopniu niesamodzielności i ich bezpośrednich opiekunów oraz wspierających rodziny, zwłaszcza wielodzietne zdania są podzielone ale przeważa opinia iż dostęp jest przeciętny (26,67% odpowiedzi).

W zakresie jakości oferty kulturalnej zdania są podzielone - 47% badanych nie zauważa zmian a 41% uznało, iż jest poprawa.

W zakresie infrastruktury technicznej nadal jest odczuwalny zły stan dróg (52,9% ankietowanych nie zauważyło poprawy w miejscu zamieszkania, 11,8% ocenia pogorszenie jakości dróg, poziom hałasu oceniany jest raczej wysoko (26,67%) a 20% badanych uznało poziom jakości powietrza raczej wysoko.

94,1% badanych zauważa potrzebę prowadzenia realizacji kolejnych projektów na obszarze rewitalizacji szczególnie w sferze gospodarczej, przestrzenno-funkcjonalnej i środowiskowej, oraz społecznej.

Pytanie: Na jakie sfery powinny oddziaływać kolejne projekty realizowane w ramach rewitalizacji?

Badanie ankietowe dotyczyło także oceny poziomu osiągnięcia zakładanych celów rewitalizacji. Najwyżej został oceniony Cel I.4. Poprawa dostępu do usług socjalnych, opiekuńczych i zdrowotnych (76,47% badanych oceniło wysoko stopień realizacji celu) oraz Cel I.1. Zmniejszenie stopnia wykluczenia społecznego.

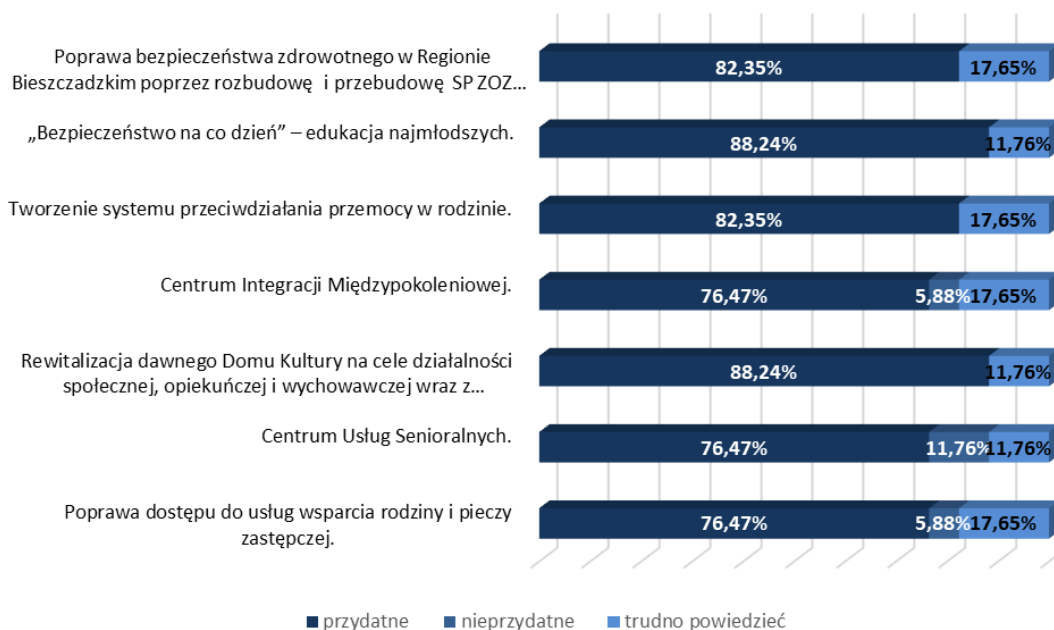
Należy zauważyć, iż zasadniczo w przypadku wszystkich celów pozytywne oceny wyniosły około 50% udzielonych odpowiedzi. Brak postępu w realizacji celów lub pogorszenie stanu dotychczasowego najbardziej widoczny jest w przypadku celu II.1. Wysoki poziom przedsiębiorczości mieszkańców.

Badani poddali ocenie także poziom realizacji poszczególnych zadań rewitalizacyjnych :

1. Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej.
2. Centrum Usług Senioralnych.
3. Rewitalizacja dawnego Domu Kultury na cele działalności społecznej, opiekuńczej i wychowawczej wraz z zagospodarowaniem terenu wokół obiektu.
4. Centrum Integracji Międzypokoleniowej.
5. Tworzenie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie.
6. „Bezpieczeństwo na co dzień” – edukacja najmłodszych.
7. Poprawa bezpieczeństwa zdrowotnego w Regionie Bieszczadzkiem poprzez rozbudowę i przebudowę SP ZOZ w Sanoku – ETAP I Blok Operacyjny i Centralna Sterylizatornia.

Wszystkie zrealizowane projekty były wysoko ocenione przez ankietowanych (ponad 80% odpowiedzi o ich przydatności). Najbardziej przydatne według badanych były zadania realizowane z udziałem dzieci - aż 88% odpowiedzi dla zadania : „Bezpieczeństwo na co dzień” – edukacja najmłodszych oraz projekty z zapewnieniem bazy dla realizacji celów społecznych tak jak w zadaniu pn. Rewitalizacja dawnego Domu Kultury na cele działalności społecznej, opiekuńczej i wychowawczej wraz z zagospodarowaniem terenu wokół obiektu.

5.2.Badania jakościowe

Badanie jakościowe zostało przeprowadzone w pierwszej połowie maja 2023 roku. W wywiadzie pogłębionym, przeprowadzonym telefonicznie wzięło udział 5 osób – przedstawiciele JST, urzędu Miasta i jednostek podległych (MOPS).

Wywiad miał charakter ustrukturyzowany i koncentrował się na następujących zagadnieniach:

- najważniejsze i wywierające największy wpływ zrealizowane projekty rewitalizacyjne,
- problemy w realizacji założeń programu/projekty, których nie udało się zrealizować,
- zmiana sytuacji społeczno- gospodarczej na obszarze rewitalizacji,
- konieczne działania na przyszłość.

W kolejnych akapitach zaprezentowano w sposób syntetyczny wypowiedzi badanych.

- Projektem społecznym („miękkim”) który otrzymał najwyższe dofinansowanie i został zrealizowany jest projekt pn. Centrum Usług Senioralnych. Przedsięwzięcie zrealizowano w Domu dziennego pobytu dla osób niesamodzielnych w Sanoku.
- Gmina Miasta Sanoka zrealizowała projekt Centrum Integracji Międzypokoleniowej. W ramach zadania zorganizowano serię wieczorków tanecznych dla seniorów przy współudziale młodych sanoczan. Przedsięwzięcie cieszyło się dużą popularnością zarówno wśród osób z grupy wiekowej 50+ jak i młodzieży uczącej się w sanockich szkołach średnich którzy współorganizowali wydarzenia. Wspólna zabawa stworzyła możliwości do przełamywania barier wiekowych i miała na celu zapobieganie wykluczeniu osób starszych.

- Sukcesem okazało się także przeprowadzenie Projektu – „Bezpieczeństwo na co dzień” – edukacja najmłodszych polegające na realizacji zadania pn. Poprawa bezpieczeństwa publicznego na terenie Gminy Miasta Sanoka. W ramach projektu zakupiono zestaw mobilnego miasteczka ruchu drogowego z przeznaczeniem do działań edukacyjnych w sanockich szkołach i przedszkolach. Przeprowadzono także prezentacje i szkolenia na temat poprawnego poruszania się w ruchu ulicznym oraz bezpieczeństwa podczas zabawy.
- Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku zrealizował projekt pn. Poprawa dostępu do usług wsparcia rodziny i pieczy zastępczej. W zakres zadań włączono część działań przewidzianych do realizacji w ramach Projektu pn. Tworzenie systemu przeciwdziałania przemocy w rodzinie, który pomimo złożenia wniosku nie otrzymał dofinansowania. Łącząc uzupełniające się zadania w ramach jednego projektu udzielono wsparcia większej grupie osób niż pierwotnie zakładano. Realizacja zadania miała miejsce na przełomie lat 2017 – 2018 w ramach projektu pn. Moja rodzina i ja.

Problemy w realizacji LPR-u należy rozpatrywać na kilku płaszczyznach – przede wszystkim w kontekście realizacji poszczególnych projektów, ale także z punktu widzenia formalnych założeń dokumentu. Według danych zamieszczonych w dokumencie Ocena aktualności i stopnia realizacji dokumentu pn. „Aktualizacja Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016-2022” obejmującej okres od 11 września 2018 r. do 31 grudnia 2020 r. z grudnia 2020 roku wynika, iż nie zrealizowano 5 zaplanowanych projektów – dwóch infrastrukturalnych oraz trzech tzw. projektów miękkich.

Na przestrzeni lat 2018 – 2020 zmieniła się koncepcja związana z Projektem nr 12 - Przebudowa hali targowej na mieszkania komunalne. Po analizie możliwości finansowych i technicznych ostatecznie nie podjęto działań zmierzających do pozyskania środków na utworzenie mieszkań komunalnych w budynku hali targowej znajdujący się przy ul. Piłsudskiego w Sanoku. Obiekt znalazł się jednak w bieżącym wydaniu Katalogu Ofert Inwestycyjnych Miasta Sanoka z preferowanym przeznaczeniem pod działalność handlową lub gastronomiczną.

Projekt nr 11 - Adaptacja na Centrum Ochrony Zdrowia Psychicznego zgłoszony przez Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Sanoku nie został dotychczas zrealizowany ze względu na zmianę priorytetów Szpitala w Sanoku. Ze środków RPO WP 2014 – 2020 wykonano jednak projekt pn. Poprawa bezpieczeństwa zdrowotnego w Regionie Bieszczadzkim poprzez rozbudowę i przebudowę SP ZOZ w Sanoku – ETAP I Blok Operacyjny i Centralna Sterylizatornia.

Pomimo złożenia wniosków o dofinansowanie Projektu pn. Aktywna integracja osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym oraz Projektu pn. Zwiększenie dostępu do usług społecznych i zdrowotnych, w tym rozwój usług opiekuńczych i specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania, podmioty składające nie otrzymały dofinansowania na ich realizację.

Ze względu na brak konkursów w RPO WP 2014-2020 nie zrealizowano także Projektu nr 7 „Przekwalifikuj się” – szkolenia i kursy zawodowe oraz Projektu nr 8 – „Może mały zakładzik?” – szkolenia z zakresu zakładania działalności gospodarczej.

W opinii wszystkich badanych sytuacja społeczno-gospodarcza, zarówno osiedla Śródmieście jak i Posady oraz Błoni poprawiła się. Dzięki realizacji przedsięwzięć z jednej strony unowocześniono infrastrukturę, poprawiono estetykę i funkcjonalność miejsc, co pozytywnie wpłynęło na jakość życia mieszkańców. Z drugiej strony, wg respondentów, większe znaczenie miały zmiany społeczne – uruchomienie Centrum Integracji Międzypokoleniowej dało szansę mieszkańcom na produktywnie spędzanie czasu, a także „otworzyło” mieszkańców na nowe inicjatywy. Pozytywny wpływ ma funkcjonowanie „Centrum Usług Senioralnych”, które poszerza ofertę zajęć przeznaczonych dla seniorów. Niemniej jednak część badanych podkreśla, że działania o charakterze społecznym ciągle wymagają rozwijania i animacji, ponieważ poziom integracji społeczności lokalnej, mimo iż jest zdecydowanie wyższy to wciąż niewystarczający.

W zakresie przyszłych działań rewitalizacyjnych w odpowiedzi badanych pojawiło się kilka wątków. Jeden związany, co wskazywano wcześniej, z koniecznością intensyfikacji starań na rzecz integracji społeczności lokalnej, drugi natomiast dotyczył projektów uzupełniających, realizujących np. zagospodarowanie wolnych przestrzeni na osiedlach na cele społeczne czy wzrost bezpieczeństwa poprzez np. monitoring czy dodatkowe oświetlenie. Niemniej podkreślano, że działania zakończone w ramach LPR były swoistym kołem zamachowym także dla innych przedsięwzięć infrastrukturalnych, które będą kontynuowane (także przez inwestorów prywatnych), a skala problemów społecznych uległa zredukowaniu. W innym wątku zaznaczano, że skala problemów jest już na tyle niewielka, że działania można realizować w zwykłym trybie projektowym, a niekoniecznie na podstawie kolejnego, ale już gminnego programu rewitalizacji.

6. Ocena trwałości, skuteczności i efektywności przeprowadzonych działań rewitalizacyjnych

CELOWOŚĆ DZIAŁAŃ

W świetle zgromadzonych danych konstrukcję celów Programu Rewitalizacji dla Miasta Sanoka należy uznać za prawidłową. Podjęte jak dotąd działania odpowiadają potrzebom wskazywanym przez mieszkańców i pozostałych interesariuszy Programu. Celowość podejmowanych działań należy rozpatrywać także w kontekście zdiagnozowanych potrzeb odbiorców działań rewitalizacyjnych. Ocenie podlega, czy zarówno obszar, jak i sposoby wyprowadzenia go ze stanu kryzysowego zostały trafnie dobrane. Respondenci zgodnie stwierdzili, iż LPR był opracowany zgodnie z potrzebami miasta oraz mieszkańców. Zastrzeżenia pojawiały się w dwóch kwestiach – wskazano na brak możliwości realizacji projektu pn. Przebudowa hali targowej na mieszkania komunalne oraz brak projektów

których beneficjentem byłby Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Sanoku. Niestety projekty w zakresie pobudzenia przedsiębiorczości czy podnoszenia kwalifikacji wśród mieszkańców obszaru rewitalizacji nie zostały zrealizowane.

OPERATYWNOŚĆ

Efektywność podejmowanych działań czyli ocena stosunku nakładów pracy i finansów do osiągniętych rezultatów w świetle wypowiedzi ankietowanych wypada pozytywnie. Z jednej strony podkreślano skutki w sferze społecznej („poprawa dostępu do usług socjalnych, opiekuńczych i zdrowotnych”), ale także wskazywano na efektywność finansową – bez Programu Rewitalizacji i tym samym możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych dedykowanych rewitalizacji miasto samodzielnie nie byłoby w stanie sfinansować zrealizowanych inwestycji lub działania te musiałyby być rozłożone w bardzo długim czasookresie. Co więcej, z bilansu przedsięwzięć rewitalizacyjnych wynika, iż udział zewnętrznych środków finansowych zaangażowanych do realizacji przedsięwzięć wyniósł blisko 50%, co można uznać za dobry wynik.

SKUTECZNOŚĆ

Skuteczność podejmowanych działań jest ściśle związana ze wskaźnikami monitoringu. W pierwszej kolejności należy wskazać, że miasto i mieszkańcy zrealizowali łącznie 7 z 12 projektów, co jest niewątpliwym sukcesem. Po drugie, analizując osiągnięte wskaźniki stwierdza się, że przeprowadzone działania były skuteczne w odniesieniu do pierwszego celu strategicznego (Wysoki poziom integracji i rozwoju społeczności lokalnej) oraz trzeciego celu strategicznego (Wysokiej jakości warunki życia mieszkańców w spójnie zagospodarowanej i dostępnej przestrzeni). Niższą skuteczność wykazały działania poświęcone celowi drugiemu (Wysoki poziom warunków rozwoju gospodarczego). Przyczyną takiego stanu rzeczy były ograniczone możliwości finansowe oraz problem z uzyskaniem dofinansowania w ramach konkursów RPO WP 2014-2020.

PRZYDATNOŚĆ

Użyteczność podejmowanych działań to innymi słowy pytanie o to, czy rzeczywiste efekty działań odpowiadały potrzebom odbiorców. Wydaje się, że w kontekście udzielonych odpowiedzi w badaniach ilościowych (ocena przydatności projektów) należy ocenić ten aspekt wysoko – każdy ze zrealizowanych projektów został uznany przez ponad 80% ankietowanych za przydatny, a więc zrealizowane projekty odpowiadały na rzeczywiste, zdiagnozowane problemy obszaru rewitalizacji.

TRWAŁOŚĆ

Trwałość podejmowanych działań – respondentów poproszono o oszacowanie trwałości efektów prowadzonych działań. Wszystkie badane osoby stwierdziły, że efekty będą długotrwałe i zgodnie z założeniami rewitalizacji oraz będą impulsem do dalszych zmian. Część badanych warunkowała trwałość efektów podjętymi kolejnymi działaniami o charakterze społecznym, wskazując na konieczność ciągłego pobudzania i animowania

społeczności lokalnej poprzez działania i tworzenie przestrzeni integrujących mieszkańców oraz pobudzaniu przedsiębiorczości i ponoszeniu kwalifikacji zawodowych.

7. Wyniki monitoringu wskaźników PROGRAMU

W poniższej tabeli przedstawiono wyniki monitoringu wskaźników Programu, które zostały określone w dokumencie. Dane przeliczeniowe – dotyczące osób w odpowiednich ekonomicznych grupach wieku zostały oszacowane na podstawie danych Urzędu Miasta. Zgromadzone dane wskazują na istotne tendencje, które obserwowane są na obszarze rewitalizacji.

Należy pamiętać, że dynamika omawianych wskaźników zależy nie tylko od podjęcia lub nie podjęcia działań rewitalizacyjnych. Na kwestie związane z bezrobociem czy korzystaniem z usług MOPS ma wpływ szereg czynników takich jak, np. demografia, realizacja polityki socjalnej, migracje ludności, itp. Tak więc stwierdzenie, że dana sytuacja poprawiła się lub pogorszyła pod wpływem tylko działań rewitalizacyjnych jest twierdzeniem pochopnym.

Rysunek 4. Wskaźniki programowe

Sfera	Nr	Wskaźnik	Wartość wskaźnika w roku bazowym 2015	Założenia programowe	Wartość wskaźnika w roku docelowym 2023	Tendencja	Źródło danych
SPOŁECZNA	1.	Saldo migracji na pobyt stały w przeliczeniu na 100 osób wg. faktycznego miejsca zamieszkania	-0,96	Wzrost względem roku bazowego	-0,53	KORZYSTNA	Urząd Miasta Sanoka
	2.	Liczba osób w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg. faktycznego miejsca zamieszkania	43,91	Spadek względem roku bazowego	23,15	KORZYSTNA	Urząd Miasta Sanoka
	3.	Mediana wieku	42,90	Spadek względem roku bazowego	45	NIEKORZYSTNA	Urząd Miasta Sanoka
	4.	Liczba osób w wieku poprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym wg. faktycznego miejsca zamieszkania	29,76	Spadek względem roku bazowego	50,62	NIEKORZYSTNA	Urząd Miasta Sanoka
	5.	Przyrost naturalny w przeliczeniu na 100 osób wg. faktycznego miejsca zamieszkania	-0,28	Wzrost względem roku bazowego	- 0,18	KORZYSTNA	Urząd Miasta Sanoka
	6.	Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg. miejsca zamieszkania	6,13	Spadek względem roku bazowego	5,75	KORZYSTNA	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
	7.	Korzystający ze świadczeń pomocy społecznej z tyt. niepełnosprawności w przeliczeniu na 100 osób wg. miejsca zamieszkania	1,03	Wzrost względem roku bazowego	1,77	KORZYSTNA	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku

SPOŁECZNA	8.	Liczba przyznanych zasiłków pomocy społecznej w przeliczeniu na 100 osób wg. miejsca zamieszkania	17,15	Spadek względem roku bazowego	8,67	KORZYSTNA	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
	9.	Liczba opłaconych posiłków dla dzieci przedszkolnych, uczniów i osób dorosłych w przeliczeniu na 100 osób wg. miejsca zamieszkania	201,24	Spadek względem roku bazowego	218,57	NIEKORZYSTNA	Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku
	10.	Wyniki egzaminów 6-klasisty	72,21	Wzrost względem roku bazowego	75,38	KORZYSTNA	Informatyczne Centrum Edukacji i Nauki
	11.	Liczba stwierdzonych przestępstw ogółem w przeliczeniu na 100 osób wg. miejsca zamieszkania	2,03	Spadek względem roku bazowego	1,98	KORZYSTNA	Komenda Powiatowa Policji w Sanoku
	12.	Liczba wykroczeń w przeliczeniu na 100 osób wg. miejsca zamieszkania	1,46	Spadek względem roku bazowego	1,39	KORZYSTNA	Komenda Powiatowa Policji w Sanoku
	13.	Liczba wydanych niebieskich kart w przeliczeniu na 100 osób wg. miejsca zamieszkania	0,27	Spadek względem roku bazowego	0,45	NIEKORZYSTNA	Komenda Powiatowa Policji w Sanoku
	14.	Liczba osób zatrzymanych do wytrzeźwienia w przeliczeniu na 100 osób wg. miejsca zamieszkania	0,27	Spadek względem roku bazowego	2,01	NIEKORZYSTNA	Komenda Powiatowa Policji w Sanoku
	15.	Liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 100 osób wg. miejsca zamieszkania	0,15	Wzrost względem roku bazowego	0,15	NEUTRALNA	Urząd Miasta Sanoka
	16.	Frekwencja w wyborach parlamentarnych	48,24	Wzrost względem roku bazowego	50,22	KORZYSTNA	Państwowa Komisja Wyborcza

GOSPODARCZA	17.	Udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wg. miejsca zamieszkania	5,70	Spadek względem roku bazowego	4,5	KORZYSTNA	Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku
	18.	Liczba długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem	61,64	Spadek względem roku bazowego	25,67	KORZYSTNA	Powiatowy Urząd Pracy w Sanoku
	19.	Liczba nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg. miejsca zamieszkania -obszar miejski	0,66	Wzrost względem roku bazowego	0,85	KORZYSTNA	Urząd Miasta Sanoka
	20.	Liczba wyrejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON w przeliczeniu na 100 osób wg. miejsca zamieszkania -obszar miejski	0,10	Spadek względem roku bazowego	0,14	NIEKORZYSTNA	Urząd Miasta Sanoka
TECHNICZNA	21.	Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej	100	Utrzymanie wartości	98,55%	NEUTRALNA	Urząd Miasta Sanoka
	22.	Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej	100	Utrzymanie wartości	100	NEUTRALNA	Urząd Miasta Sanoka
	23.	Liczba starych budynków komunalnych w % budynków ogółem	4,48	Utrzymanie wartości	4,48	NEUTRALNA	Urząd Miasta Sanoka

ŚRODOWISKOWA	24.	Liczba budynków objętych selektywną zbiórką odpadów w stosunku do ogółu budynków	54,72	Wzrost względem roku bazowego	54,72	KORZYSTNA	Urząd Miasta Sanoka
	25.	Masa azbestu (Mg) w przeliczeniu na 100 osób wg faktycznego miejsca zamieszkania	1,96	Spadek względem roku bazowego	0,0705	KORZYSTNA	Urząd Miasta Sanoka
	26.	Liczba zakładów produkcyjno-przemysłowych w przeliczeniu na 100 osób wg. faktycznego miejsca zamieszkania	0,05	Utrzymanie wartości	0,05	NEUTRALNA	Urząd Miasta Sanoka
PRZESTRZENNO - FUNKCJONALNA	27.	Powierzchnia ziieleńców (ha) na 100 osób wg. faktycznego miejsca zamieszkania	0,21	Wzrost względem roku bazowego	0,91	KORZYSTNA	Urząd Miasta Sanoka
	28.	Liczba pożarów i miejscowych zagrożeń w przeliczeniu na 100 osób wg. faktycznego miejsca zamieszkania	0,79	Spadek względem roku bazowego	0,21	KORZYSTNA	Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Sanoku
	29.	Liczba kolizji wypadków i kolizji w przeliczeniu na 100 osób wg. faktycznego miejsca zamieszkania	0,98	Spadek względem roku bazowego	0,97	KORZYSTNA	Komenda Powiatowa Policji w Sanoku

Ze zgromadzonych danych wynika, że w większości analizowanych wskaźników, nastąpiła poprawa wartości wskaźników osiągniętych w 2023 względem wartości bazowych notowanych w 2016 r. jednak nie zawsze osiągnęły one wartości docelowe.

Postępy dotyczą w szczególności kwestii:

Działań w SFERZE SPOŁECZNEJ w zakresie :

- Wzrostu salda migracji na pobyt stały,
- Spadku liczby osób w wieku nieprodukcyjnym w stosunku do ludności w wieku produkcyjnym,
- Spadku liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej,
- Wzrostu poziomu wyników egzaminów 8-klasistów,
- Zmniejszenia liczby przestępstw i wykroczeń na obszarze rewitalizowanym,
- Oraz wzrostu świadomości obywatelskiej poprzez wzrost frekwencji w wyborach parlamentarnych.

Działań w SFERZE GOSPODARCZEJ w zakresie :

- Spadku bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym,
- Spadku liczby długotrwale bezrobotnych w % bezrobotnych ogółem,
- Wzrostu liczby nowo zarejestrowanych podmiotów gospodarczych w rejestrze REGON.

Działań w SFERZE ŚRODOWISKOWEJ w zakresie :

- Utrzymania poziomu budynków objętych selektywną zbiórką odpadów w stosunku do ogółu budynków,
- Spadku masy azbestu (Mg) na terenie miasta Sanoka,

Działań w SFERZE PRZESTRZENNO-FUNKCJONALNEJ w zakresie :

- Wzrostu powierzchni zieleńców (ha) na terenie obszaru rewitalizacji,
- Spadku liczby pożarów i miejscowych zagrożeń,
- Spadku liczby kolizji wypadków i kolizji w przeliczeniu na 100 osób wg. faktycznego miejsca zamieszkania.

Ułatwienie dostępu do infrastruktury społecznej oraz poszerzenie możliwości spędzania czasu wolnego pozwoliły na wzrost aktywności społecznej mieszkańców obszaru rewitalizacji oraz ograniczenie występowania zjawisk kryzysowych. Dużą pomocą w tym zakresie miały działania mające na celu rozbudowę lub przebudowę obiektów czy też zagospodarowanie terenów, które pełnią obecnie funkcje społeczne np. Centrum Usług Senioralnych.

Do pogorszenia sytuacji doszło głównie w obszarze demografii - niekorzystne zjawisko starzenia się społeczeństwa dotyka także mieszkańców obszaru rewitalizacji.

Niski poziom realizacji wskaźników w zakresie budowania postaw pro przedsiębiorczych i jednak wzrost wyrejestrowanych firm z obszaru rewitalizacji może być wynikiem niezrealizowanych projektów miękkich podnoszących kwalifikację zawodową mieszkańców ale

także obecnie trudnej sytuacji na rynku pracy, na który niewątpliwie miał także wpływ okres pandemii COVID-19. Należy podkreślić, że ze względu na pandemię koronawirusa COVID-19 wielu przedsiębiorców do dnia dzisiejszego boryka się z problemami.

Biorąc pod uwagę sparametryzowany stopień degradacji, czyli zdiagnozowane nasilenie zjawisk kryzysowych, utrwalające się rozwarstwianie społeczne, negatywne nasilające się trendy demograficzne, zagrożenie związane z marginalizacją przestrzeni i społeczności lokalnej, kulturowe wartości i znaczenie dla tożsamości miasta Sanoka, wciąż priorytetowym jest podejmowanie działań rewitalizacyjnych na obszarach rewitalizacyjnych. Podjęte i zrealizowane działania odpowiadają na zdiagnozowane potrzeby. Skala potrzeb jest jednak wciąż ogromna, a obserwowane zjawiska i trendy demograficzne wskazują, że prowadzenie dalszych działań rewitalizacyjnych jest konieczne.

Wobec zgromadzonych informacji można wskazać, że działania zaplanowane w ramach „Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016 – 2022” w większości analizowanych zagadnień, przyniosły pozytywny skutek.

8. PODSUMOWANIE

Biorąc pod uwagę zgromadzone informacje można stwierdzić, iż realizacja założeń „Aktualizacji Lokalnego Programu Rewitalizacji Miasta Sanoka na lata 2016 – 2022” przyjętego i wdrożonego do realizacji przez Radę Miasta Sanoka Uchwałą Nr LVIII/474/18 z dnia 11 września 2018r. przebiegła prawidłowo i zgodnie z przyjętymi założeniami.

Za oceną tą przemawiają przesłanki wynikające z:

- analizy wskaźnikowej, gdzie notuje się stopniową poprawę w zakresie większości wskaźników objętych monitoringiem dotyczącym zagadnień:
 - spójności społecznej (wzrost salda migracji, spadek liczby klientów MOPS),
 - spójności przestrzennej i wysokiej jakości środowiska (wzrost powierzchni zieleńców),
- analizy realizacji przedsięwzięć podstawowych i uzupełniających, w ramach których zrealizowano 7 przedsięwzięć z 12,
- pozytywnych opinii mieszkańców oraz uczestników badań jakościowych, na temat zachodzących zmian w mieście, wśród których zdecydowana większość korzystnie odnosi się do wdrożenia zapisów Programu Rewitalizacji.

Co więcej, pozytywnie należy się odnieść do ścisłego powiązania projektów inwestycyjnych z działaniami o charakterze miękkim, społecznym. Wykorzystanie zmodernizowanych i zrewitalizowanych obiektów pozwoliło na lepsze wykorzystanie tych zasobów przez MOPS

oraz inne podmioty prowadzące działania społeczne i tym samym uruchomiło proces synergii, podnoszący jakość życia mieszkańców obszaru rewitalizacji.

Oprócz pozytywnych zmian notowanych w okresie wdrażania Lokalnego Programu Rewitalizacji, uwagę należy zwrócić na problemy związane z trwającymi procesami demograficznymi, w tym w szczególności starzeniem się lokalnej społeczności. Problemy te mogą stać się w kolejnych latach istotnymi elementami funkcjonowania miasta i będą wymagały podjęcia konkretnych działań o charakterze interwencyjnym. Działania te powinny być nakierowane między innymi na zmniejszanie barier komunikacyjnych dla seniorów i osób o ograniczonej zdolności ruchowej. Istotne jest również podejmowanie działań animacyjnych nastawionych na włączenie mieszkańców do uczestnictwa w kulturze i życiu społecznym, czy wreszcie zwiększenie zaplecza socjalno-usługowego dla starzejącej się społeczności. Co więcej, niektórzy respondenci wskazali na konieczność podjęcia działań skupiających się na polityce mieszkaniowej oraz integracji społeczności lokalnej zamieszkującej obszar zrewitalizowanych osiedli. Wszystkie wskazane deficyty mogą stanowić asumpt do podjęcia pogłębionych prac diagnostycznych, a w dalszej kolejności planowania strategicznego.

Gwarantem trwałości interwencji rewitalizacyjnej jest samorząd lokalny pełniący funkcję operatora rewitalizacji. Dzięki swoim zasobom instytucjonalnym, finansowym i osobowym, determinuje on utrzymanie założonych rezultatów.

Niestety możliwość realizacji przedsięwzięć rewitalizacyjnych w dużej mierze uzależniona jest od dostępności funduszy zewnętrznych, których pozyskanie, to w zasadzie jedyna możliwość na realizację znacznej części zaplanowanych działań. W tym kontekście należy aktywnie poszukiwać zewnętrznych źródeł finansowania procesów rewitalizacyjnych aby można było w pełni niwelować stany kryzysowe w zdiagnozowanych obszarach.

Ustawa o rewitalizacji w szczególności kładzie nacisk na działania dotyczące partycypacji społecznej (w tym także jej zaawansowanych metod) na każdym etapie procesu rewitalizacji, a także monitorowania realizacji Programu w sposób pozwalający na ocenę stopnia osiągnięcia założonych celów rewitalizacji. Tym samym przy wprowadzaniu kolejnego Programu Rewitalizacji, należy wzmocnić działania promocyjne związane z działaniami rewitalizacyjnymi w celu aktywizacji mieszkańców i zwiększenia ich udziału w działaniach w kontekście partycypacji społecznej na każdym etapie rewitalizacji.

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA z realizacji projektów rewitalizacji

Projekt nr 11 pn.: **Poprawa bezpieczeństwa zdrowotnego w Regionie Bieszczadzkiem poprzez rozbudowę i przebudowę SP ZOZ w Sanoku – ETAP I Blok Operacyjny i Centralna Sterylizatornia**

Blok operacyjny 2010r.

Blok operacyjny po realizacji projektu

Fundusze Europejskie
Pomoc Techniczna

Rzeczpospolita
Polska

PODKARPACKIE

UNIA EUROPEJSKA
FUNDUSZ SPÓJNOŚCI

Projekt nr 5 pn. **Rewitalizacja dawnego Domu Kultury na cele działalności społecznej, opiekuńczej i wychowawczej wraz z zagospodarowaniem terenu wokół obiektu**

Budynek Domu Kultury przed rewitalizacją

Budynek Domu Kultury po rewitalizacji

Spis rysunków i tabel

<i>Rysunek 1. Obszar rewitalizacji Miasta Sanoka</i>	<i>5</i>
<i>Rysunek 2 .Miejsce ewaluacji w procesie rewitalizacji.....</i>	<i>7</i>
<i>Rysunek 3. Obszar do rewitalizacji w podziale na dzielnice Miasta Sanoka.</i>	<i>9</i>
<i>Rysunek 4. Wskaźniki programowe.....</i>	<i>26</i>
<i>Tabela 1. Zrealizowane projekty rewitalizacyjne</i>	<i>15</i>